

Variante bihorene ale Ultimatumului lui Horea

IOAN PUȘCAS

Cercetări relativ recente, efectuate în arhivele din Austria, au dus la depistarea corespondenței referitoare la răscoala lui Horea, care s-a purtat între proprietari și oficiali ai domeniilor expuse direct acțiunilor răsculaților începând din 15 noiembrie 1784, pînă în 2 aprilie 1785. Corespondența menționată, care se păstrează în Arhiva landului Stiria, în orașul Graz, face parte din fondul familiei Saurau¹.

Primele știri despre începutul răscoalei sînt cuprinse în raportul lui Mihail Makay și Balogh Francisc, întocmit la Oradea în 15 noiembrie și trimis în copie șambelanului curții imperiale, contele Saurau. O serie de scrisori se referă la „desfășurarea răscoalei, evenimentele deosebite și măsurile luate de autorități pentru a opri extinderea ariei acesteia, concentrări de trupe, tratative cu răsculații, condițiile de pace ale răsculaților, înfrîngerea răscoalei, procesul conducătorilor ei, măsurile luate împotriva participanților, urmărirea răsculaților în Banat ș.a.

Între scrisorile trimise lui Raymond de Saurau se găsesc două documente al căror conținut contribuie la cunoașterea unor aspecte inedite ale ridicării la luptă contra nobilimii și a orînduirii pe care aceasta o reprezenta și o apăra. Documentele sînt două variante ale programului răsculaților, cunoscut și sub denumirea de „Ultimatumul lui Horea“².

Prima din aceste variante a fost trimisă de inspectorul domeniului Diosig, Woschitz Franz, la data de 14 decembrie 1784, iar a doua tot de acesta în 8 ianuarie 1785. Expeditorul nu furnizează informații privind localitățile unde au fost găsite variantele, la cine, consemnînd sumar doar că au circulat în Bihor. Mențiunea aceasta, coroborată cu informația certă că variantele au fost expediate din domeniul Diosig (teritoriul la limita de vest a Bihorului), permite să se tragă concluzia că ele au circulat în Bihor, în forma în care se găsesc în prezent (după ce au parcurs un traseu destul de lung, în cursul căruia au suferit modificări față de textul trimis de răsculați comitelui suprem și autorităților comitatului Hunedoara).

Analiza textelor celor două variante și compararea lor cu textul trimis autorităților din Deva ne permit să evidențiem intervenții în conținutul inițial al ultimatumului.

O primă modificare o constituie traducerea variantelor în limba latină. Considerăm că ea a fost efectuată de oficialii domeniali, poate de inspectorul Woschitz — cunoscător al limbii latine, și a fost determinată de necunoașterea limbii maghiare de către contele Raymond de Saurau. Traducerea în limba latină a permis formulări mai concise, uneori mai clare, decît cele în limba maghiară.

¹ Steiermärchische Landesarchiv, Ioanneums-archiv, Herrschafts, Familien-, Stadt- und Klosterarchive; Nachlässe Saurau Familie (în continuare S.F.), Akten zur Geschichte der Herrschaften Diószegh und Székelyhid; S.F. Verwalters und Provisorberichte; Inspectorsschriften. Conții Saurau și Sternberg stăpîneau domeniile Diosig și Săcuieni din comitatul Bihor. Locuind departe de locul evenimentelor, îngrijorați de soarta proprietăților lor, se interesau prin scrisori de eventuale urmări ale răscoalei pentru domeniile respective.

² S. F. Akten zur Geschichte der Herrschaften Diószeg und Székelyhid.

Fiecăreia dintre variante i s-a dat un titlu, primei : **Puncta pacis per tumultuantium Valachorum Capitaneum Georgium** (sic) **Hora proposita**, iar celei de a doua : **6 puncta Capitanei Hora**.

Comparând textul de la Deva cu variantele se poate afirma că, în general, se păstrează spiritul textului „oficial“, se regăsesc condițiile acestuia. Există, însă și revendicări ce nu apar în textul de la Deva.

Unele diferențe de formulare în limba latină accentuează sau atenuează caracterul unor revendicări ale ultimatumului. Este probabil că autorul traducerilor a încercat o mai exactă precizare a lor.

Diferențele apar încă de la primul punct al programului, același în ambele variante. Obligația de a jura se cere a fi impusă tuturor („omnis anima“) și nu numai comitatului, posesorilor și odraslelor acestora.

Al doilea punct păstrează, în prima variantă, formula „nobili să nu mai fie“, dar cu o completare : „decît cel pe care împăratul îl va folosi în slujba sa“, în timp ce varianta a doua este mai concesivă, schimbînd formularea „să nu mai fie nobili“ cu „să nu se mai spună nobili“.

În ceea ce privește rezolvarea problemei pămîntului, se preconiza în prima variantă o măsură radicală, ca „toți proprietarii să-și predea bunurile și să nu aibă nici o treabă sau drept în ele“.

În varianta a doua această revendicare nu figurează, ea fiind înlocuită cu o alta.

Pentru rezolvarea problemei pămîntului, soluția dată în cele două variante la punctul 4 este mai radicală decît cea din ultimatumul de la Deva, ea nefiind condiționată de o viitoare poruncă imperială, ci urmînd a se aplica imediat. Cea de a doua variantă însă preciza că măsura, respectiv împărțirea pămîntului în mod egal între contribuenți, se referă numai la Principat.

Cu multă grijă a procedat cel care a reformulat punctul privind dările pentru împărat. Se spune în mod expres ca „tot sufletul să plătească împăratului darea amăsurată din toate bunurile și veniturile și să se împartă sarcinile publice în mod egal“.

În afara punctelor din program care, în măsură mai mare sau mai mică se regăsesc în variante, în a doua variantă apare la punctul 5 o revendicare nouă. Se solicita Guvernului regesc să dea urbariul pe care „deja de mult l-a emis Majestatea sa“. Această revendicare este, după opinia noastră, o reflectare a unei situații locale, dintr-o zonă în care aplicarea reglementării urbariale din 1767 nu s-a efectuat sau a fost realizată incomplet, fapt care putea să se fi petrecut în comitatele Arad, Bihor, Maramureș sau Satu Mare. În consecință, variantele s-ar fi putut crea în această zonă, ceea ce ar constitui un argument pentru originea lor bihoreană, parțială sau integrală, oricum pentru circulația lor în Bihor.

Ultimul punct al programului are în variante un ton amenințător, diferit de textul de la Deva.

Documentele prezentate constituie o expresie a ecoului deosebit pe care l-a avut, în întreaga Europă, lupta țăranilor români conduși de Horea, Cloșca și Crișan, influența sa asupra maselor țărănești din Transilvania, interesul pe

care l-a trezit în rîndul tuturor claselor și păturilor sociale din imperiul habsburgic și din afara lui.

1 *

Az oláhok ultimátuma	Ultimatumul țărănilor
<p>1—0 Hogy a nemes Vármegye minden Possessoratussal együtt a kereszt alá esküdjék, minden magzattal együtt.</p> <p>2—0 Hogy nemesség többet ne legyen henem a ki hol kaphat királyi szolgálatot, abból élljen.</p> <p>3—0 Hogy a nemes Possessorok a nemes jószágból lábokat végképpen kivegyék.</p> <p>4—0 Hogy szintén olyan adótfizetők legyenek, valamint a köz contribuens népek.</p> <p>5—0 Hogy a nemessi földek a köz népek között következendő Felsőleges Császáruk parantsolatya szerint felosztassanak.</p> <p>6—0 Ha ezekre Ngod és a Tktes nemes Tábla a nemes Possessoratokkal együtt reá állának, békeséget ígérnek, a mely békeségre jelül mind a várra, mind a város végeire és egyébbhelyeire fejez zászlót mentől hozakszabb rudra felállítani kívánnak.</p>	<p>1. Nobilul comitat și toți posesorii săi să pună jurămint pe cruce, cu toate odraslele lor.</p> <p>2. Nobilime mai mult să nu fie, ci fiecare unde poate primi o slujbă crăiască, din aceea să trăiască.</p> <p>3. Nobilii posesori să părăsească pentru totdeauna moșiile nobiliare.</p> <p>4. Și ei să fie plătitori de dare tot așa ca și poporul contribuabil de rînd.</p> <p>5. Pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd, potrivit poruncii împăratului ce va urma.</p> <p>6. Dacă Măria Ta și Onorata Nobilă Tablă împreună cu nobilii posesori ar sta pe acestea, făgăduiesc pace, în semnul căreia cer să se ridice atît pe cetate, cît și pe la capetele orașului și pe alte locuri, pe prăjini cit mai lungi, steaguri albe.</p>

2

Puncta pacis per tumultantium Valachorum Capitaneum Georgium Hora proposita	Punctele păcii propuse de Gheorghe (sic) Hora, căpetenia românilor răsculați
<p>1mo Omnis anima juret supra cruce et fidem Imperatoris.</p> <p>2do Nemo sit Nobilis, nisi quem Caesar ad Sua Servitia Applicaverit.</p> <p>3to Omnes Possessionati Bona sua resignent, nec ullam in illa activitatem aut jus habeant.</p> <p>4ta Omnia Terrena inter Contribuentes aequaliter subdivisionatur.</p> <p>5ta Omnis anima Caesari ab omnibus facultatibus proportionaliter contribuat, publicaue onera pariter supportat.</p> <p>6to Omnes Possessores et Nobiles in Signum acceptationis horum punctorum Vexilla alba exponent, secus nec Pacem nec Pardon obtinebunt.</p>	<p>1. Tot sufletul să jure pe cruce și pe credință față de împărat.</p> <p>2. Nimeni să nu fie nobil, decît cel pe care împăratul îl va folosi în slujba sa.</p> <p>3. Toți proprietarii să-și predea bunurile și să nu aibă nici o treabă sau drept asupra lor.</p> <p>4. Tot pămîntul să fie împărțit contribuenților în mod egal.</p> <p>5. Tot sufletul să plătească împăratului dare amăsurată după toate veniturile și să suporte în același fel sarcinile publice.</p> <p>6. Toți proprietarii și nobilii, ca semn al acceptării acestor puncte, să ridice steag alb, altfel nu vor obține pace, nici iertare.</p>

* Textul a fost transcris de noi după originalul existent în fondul menționat.

3

6 puncta Capitanei Hora	Cele 6 puncte ale căpitanului Horea
<ol style="list-style-type: none"> 1. inum Omnis anima juret supra crucem et supra fidem Imperatoris. 2. Non dicatur Nobilis, nisi is quem Caesar in suum servitium applicaverit. 3. Omnis anima contribuat Caesari ab omnibus suis bonis et facultatibus, a proportione publica que onera pariter supportet. 4. Terra omnia per totum Principatum aequaliter dividantur. 5. Guvernium Regium extradit nobis Urbarium quod a sua Majestate jam dudum emanavit. 6. Quivis Dominus ad portam suam vexillum album quod indicabit eum Caesaris amicum esse, secus pro inimicus agnosceatur nec Pardon habeat. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tot sufletul să jure împăratului pe cruce și credință. ¶ 2. Să nu se spună nobil decât celui pe care împăratul îl va folosi în slujbă. 3. Tot sufletul să plătească împăratului dare amăsurată din toate bunurile și veniturile și să suporte sarcinile publice în mod egal. 4. Tot pământul, din întregul principat, să fie împărțit, în mod egal. 5. Guvernium reges să ne dea urbariul pe care deja de mult l-a emis Majestatea sa. 6. Oricare domn (să pună) la poartă steag alb, care să-l arate ca fiind prieten al împăratului, altcum va fi cunoscut ca dușman și nu va avea iertare.

RESUMÉ

Le grand soulèvement des paysans roumains qui a commencé dans les Carpates Occidentaux et qui a gagné jusqu'à la fin la Transylvanie toute entière a suscité un très grand intérêt en Europe en même temps que l'inquiétude des grands propriétaires fonciers, surtout en Transylvanie.

Quelques documents récemment découverts dans les archives de Styrie (Autriche), c'est à dire deux variantes de l'„Ultimatum de Horea“ qui ont circulé dans le comitat Bihor, en sont un éloquent témoignage.

PRÉCIS

The great uprising of the Roumanian peasants in the Apuseni Mountains and at long last in the whole Transylvania provoked a particular interest in the entire Europe and the anxiety of the great landowners, especially in Transylvania.

The records found in the archives of the Land of Stiria in Austria, respectively, two variants of "Horea's Ultimatum", that circulated in the Bihor county, are evidences for this interest.